

Kinek emlékeztetőül, kinek újdonságként

Szemponatok a kéziratok elkészítéséhez

Három éve annak, hogy közreadtuk a Területi Statisztikába szánt kéziratok tartalmi és formai követelményeit (2005. január, 92. oldal). Szerzőink köre azóta öröndetesen bővült, már csak ezért is érdemes visszatérni a témára. (Hogy még miért, azt bizonyára értik, akik a sorok között is olvasnak.) Érvényesnek tartva az akkor leírtakat, s aktualizálva néhány dolgot, a Területi Statisztika (pontosabban a KSH) honlapján megjelentetjük a követelményrendszert. Nyomtatásban most csak kiegészítéseket gyűjtöttünk csokorba.

Elő kell állnunk egy új kéréssel, ami – bármennyire mennyiségi és „harmadrendű” – mégis jól látható helyre, ide kívánczik: az Elmélet–módszertan és az Elemzések rovat nem megrendelt cikkeinek *terjedelmét szűkíteni kell* maximum 16 oldalra, a Közleményekét 10-re. Mindez irodalomjegyzékkel, rezümével, esetleges függelékkel együtt értendő.

A cikkek jellege

Attól függően, hogy a szerző melyik rovatba szánja írását, különböző lehet a jelenségek leírásának, magyarázatának, okok és okozatok összekapcsolásának, adaptált vagy eredeti számítások, elemzési módszerek alkalmazásának aránya. *Közlemények* rovatunkat tipikusan a statisztikai helyzetleírások jellemzik. Egyszerűségük mellett e cikkek nagy értéke a „vitathatatlan” tényszerűség. A sokszorosan kipróbált, közérthető módszereken alapuló információk a társadalmi gyakorlat és a jövőbeli kutatások számára szilárd támpontot jelentenek. Rövidebbek is lévén, egyszerűbb követelmények vonatkoznak rájuk. Az *Elemzések* rovat tanulmányai sokoldalúbban, összetettebb, esetenként speciális módszerekkel írják le tárgyukat, ami az elé a feladat elé állítja a szerzőket, hogy vázolják fel a szakirodalom főbb megállapításait, témájukat helyezték el a gazdasági-társadalmi (kulturális) környezetben, s ugyanakkor oldják meg, hogy az elmélyültebb tárgyalás is jól követhető legyen az olvasók számára. Az *Elmélet–módszertan* rovat igényli leginkább a szakirodalmi háttérrel, beleértve a külföldi eredmények figyelembevételét is. A szerkesztőség az elméleti vagy módszertani cikkek esetében elfogadja, hogy ezek a folyóirat olvasóinak egy kisebb köréhez szólnak, s nem kívánja meg a köznyelvihez hasonló tálalást, amely itt a szakmaiság rovására menne. Azt azonban elvárja, hogy a problémafelvetés és az eredmények összegzése ezekben a cikkekben is közérthető legyen. Társfolyóiratunk, a Statisztikai Szemle szerkesztőbizottságának 2008. márciusi értekezletén a KSH elnöke, dr. Pukli Péter fontos feladatnak jelölte a szakzsargonnak a hivatal tájékoztatási tevékenységéből való kiszűrését, a közérthető magyar nyelven írást.

Bármelyik csoportba tartozik egy folyóiratcikk, elvárható, hogy a téma fontosságának jelzésével, a vállalt feladat perspektívájával és előre belátható korlátaival kezdődjön, továbbá, hogy legyen gondolati íve, s legyen mentes a nélkülözhető töltelékektől, sallangoktól. Befejezése, ha az *összegzés* alcímet viseli is (nem sok fantáziára valló szó), ne egyszerű tömörítése legyen a cikk tartalmának, hanem inkább szintézise. Ha ilyen új minőség nem produkálható, akkor jobb a szűkszavú befejezés az adatok egy részének ismételése helyett.

A Területi Statisztika arra törekszik, hogy nemzetközi viszonylatban is számon tartott folyóirat legyen, ehhez pedig (ha máshoz nem, akkor legalább ehhez) erőteljesebb külföldi szakirodalmi kitekintés volna kívánatos. De ha már a szerzőinket erre ösztönözzük, akkor a szerkesztőség magára is érvényesnek tekinti ezt a célkitűzést, és bővíti – nem kampányszerűen, de kitartóan – az idegen nyelvű adatközlések és szakmai eredmények bemutatását. Az utóbbi tíz és fél évben a direkt

szemlézés főleg az Eurostat közleményeinek rövidített átvételét jelentette (örömteli kivétel volt a francia Fabienne Boudier-Bensebaa magyar vonatkozású, angol nyelvű cikkének ismertetése). Szívesen vennénk további nem magyar nyelvű könyvek és szakcikkek ismertetését (akár bíráló jelleggel) is.

Két gyakorlati probléma – taláalomra

Az időutazás

Ugyanarra a tárgydőszakra nézve a nyelvtani jelen idő és múlt idő váltogatása nehézkessé teszi a szöveget. Statisztikai leírásban „időt váltani” csak indokolt esetben kellene. A bemutatott adatok a legkülönbözőbb dátumokra vonatkozhatnak a téma jellege és a szerző gondolatmenete szerint, de éppen ezért legalább a fogalmazásnak precízen alkalmazkodnia szükséges az adatok keletkezésének idejéhez. Célszerű előre meghatározni, de legalább következetesen érzékeltetni, hogy a dolgozat keretein belül mit tekintünk jelennek. Ha a legfrissebb számokkal dolgozunk, ha azok a legutóbbi adatgyűjtésből származnak, különösen, ha ideiek, akkor nyugodtan használhatjuk a jelen időt. A korábbi állapotokról viszont írjunk múlt időben! Érthető a szerzői szándék: a létező múlt idejű alakját, a volt-ot akarja elkerülni, hogy ne legyen szóismétlés. Használjunk más igét is, váltogassuk azok múlt idejű alakjával a volt-ot! A jelen idő használata még akkor helyénvaló, ha olyan, a közelmúltban regisztrált állapotot írunk le, amely fennáll a cikk írásakor is, s ez elfogadható adatok nélkül is.

A jelen idő egyértelmű meghatározására látunk példát egy 2005-ös cikkünkben: „A vizsgálat további részében a TEKI és a CÉDA 2002-es és 2003-as felhasználásával foglalkozunk.” Itt tehát a jelen: a vizsgálat ideje. Ha a cikk megírásáig el is telt 2-3 év, a vizsgálat tárgyáról újabb mérések nincsenek, így a jelen idő használata egyszerű és egyértelmű. A szerzőnek mégis problémát okozott a nyelvtani idő, mert a kiválasztott jelennél régebbi állapotra is utalnia kellett: „A településeken az állagmegőrzésre fordított összegek teszik ki a legnagyobb hányadot. A települések 64%-a a 2002-ben és 2003-ban elnyert források több mint 75%-át állagmegőrzésre fordította. Aminek az elemzése több szempontból is lehetséges: egyrészt léteznek (léteztek) még olyan területek, amelyek nem rendelkeztek szilárd útburkolattal.”

Az ideális olvasó

Ő olyan ember, aki ugyanabban a körben forog, amelyben a szerző, ugyanazok a problémák foglalkoztatják, ugyanazt a szaknyelvet ismeri, pont azt az idegen nyelvet (az angolt) beszéli, ugyanúgy rövidíti a hosszú kifejezéseket, és hosszítja azokat, amelyeket a laikusok röviden mondanak – csak épp a szerző adataira vár. De a folyóiratot nem csupán az ideális olvasó forgatja. Ezért tehát szerkesztőként arra törekszünk, hogy az ideális olvasó helyett a reálshoz cimezzük és mérjük szövegünket. Nagyon jó, ha ezt nem a szerző helyett és nem utólag kell megtennünk.

Az alábbi egyszerű példa olyan helyzetet mutat be, amikor a cikk magját képező fogalom mást jelent a szakmában, és mást a köznyelvben. Ez az a tipikus eset, amikor a szerzőnek különbséget kell tennie a két jelentés között. Legyen szó egy *agglomerációról*! Egyértelművé kell tenni, hogy az a nagyvárosból és a környező települések meghatározott gyűrűjéből áll. A reális olvasó eredetileg nem biztos, hogy így gondolja, és biztos, hogy nem így szokta mondani. Ehelyett azt mondja, hogy „a fővárosból sokan kiköltöztek az agglomerációba”. A köznapi szemlélet szerint ugyanis az agglomeráció az, ami a központvárost körülveszi. A szakszerű megvilágításhoz nem elegendő, ha a szerző rámutat: az agglomeráció népessége X fő, *ezen belül* a nagyvárosé pedig Y fő. Azért nem elegendő, mert a központ lakossága akkor is a gyűrűn belül él, ha történetesen a központ nem része az agglomerációnak. (De hát része! Csak ennyiből nem derül ki.)

Érdemes precízen használni a *régió* fogalmát is, amely jelző alkalmazása nélkül eleve pontatlan egy olyan szakmai közegben, ahol léteznek NUTS 1 és NUTS 2 szintű területegységek, valamint idegenforgalmi régiók, hogy az egyéb fejlesztési vagy a szerző által kialakított régiókról ne is beszéljünk. Ha pedig – a régiók Európájára tekintettel – a fordításokra is gondolunk, megfigyelhető, hogy a tagországok nyelvein a legkülönbözőbb szinteken bukkan fel a régió szó, még a kistérségekre vonatkozóan is (finnül: ekonomiska regioner).

Könyvismertetés, cikkismertetés

Új címadás

Nem saját találmányunk, hanem az egyik lehetséges címadási mód, amit 2008 elejétől a Területi Statisztikában is alkalmazunk: *a recenziók címe nem azonos a bemutatott mű (szerzőnévvel nehezített) címével, hanem a recenzens meglátására és fantáziájára van bízva*. A haszon többszörös: jobban felkelti az érdeklődést, ráirányítja a figyelmet a mű valamely sajátosságára, s ráadásul jobban mutat a recenzens publikációs jegyzékében. Az egyedüli hátrány, hogy a bemutatott mű címét és megjelenési adatait az ismertetés legvégén lehet megtalálni (*zárójelben, dőlt betűvel*). De ez csak szokás kérdése, és remélhetőleg olvasóink könnyedén alkalmazkodnak majd e változáshoz. Az a kérésünk, hogy szerzőink adjanak ilyen címet könyv- és cikkismertetőiknek!

Idegen nyelvű művek bemutatása

Idegen nyelvű könyv bemutatása esetén a recenzens feladata egyrészt ugyanaz, mint a magyar nyelvű mű bemutatójáé, másrészt persze több, mert az olvasottakat lefordítva, magyarul kell interpretálnia. A cikkismertetés más műfaj, itt lehetőség van teljesebb bemutatásra, kisebb arányú tömörítésre. Tömörítés persze így is szükséges, hiszen a recenzió nem azonos a mű fordításban való megjelentetésével. Tehát a szó szerinti, apró részletekbe belemenő fordítást el kell kerülni. Az alábbi táblázattal szeretnénk segíteni szerzőinket néhány, a fordítással, idegenszó-használattal kapcsolatos probléma megoldásában, s e megoldások egységesítésében.

Jelenség	Az eredeti nyelve	
	magyar	idegen
Szó szerinti idézés	idézőjelben	nem feltétlenül idézőjelben
Idegen kifejezés megadása zárójelben	ritkábban, mint a bemutatott műben (végső eset)	ha az azonosítást, visszakeresést segíti, akkor bátran (akár angolul is, ha az eredeti nyelv nem angol)
A cím közlése	magyarul, az ismertetés végén	a recenzió elején magyarul, a végén (zárójelben) az eredeti nyelven
A magyarra nem fordítható kifejezések (nevek, tájegységek, közigazgatási egységek) használata	ahogy a bemutatott mű szerzője megoldotta, vagy további magyarázattal, például lábjegyzettel ellátva	ha a tükörfordítás félrevezető lehet, meg kell adni az eredeti kifejezést is, ha pedig nincs magyar megoldás, akkor indokolt az eredetit használni
Földrajzi nevek, helységnevek	ahogy a bemutatandó mű szerzője használja (bírálat esetén lehet más javaslatot tenni)	ha van magyar földrajzi név, akkor célszerű azt használni

Dr. Marosi Lajos